

(НЕ)РЕШЕНО ПИТАЊЕ СРПСКОГ ПИСМА У СРПСКОМ ПРАВОПИСУ

Кад је реч о писаним траговима на језику Старих Словена, па тиме и на језику Срба, треба најпре предочити неке основне чињенице. Прво словенско, па тиме и српско писмо, према преовлађујућим гледиштима стручњака за ту област, била је глагољица коју је саставио у другој половини 9. века један од првих словенских просветитеља Константин (црквено име Ћирило) а њу је већ после двадесетак година почела да смењује ћирилица коју је створио Ћирилов ученик Климент. Реч је о ћирилици, једноставнијем, савршенијем, практичнијем и за наш језик подеснијем писму.

Напоредна употреба ова два писма (прво српско двоазбучје: глагољица и ћирилица) није могла предуго да траје, како рекосмо тек коју деценију. Одмах се показало да се два писма, према општем закону о економичности, не могу трпети у једном језику. За кратко време ћирилица је превладала у језицима православних словенских народа и она је потом десетак векова међу Србима остала национално писмо на коме су исписане све српске тапије и све вредније стваралаштво Срба.

Ћириличко писмо, као усталом и православни народи, међу којима посебно Срби, трпи сталне ударе и потискивања од стране латиничких представника католичких народа за све време свога трајања. Ипак, и поред некад блажих, а често и жешћих, насилничких насртаја, ћирилица се као једино писмо у матерњем језику одржала код Руса, Украјинаца, Белоруса, Бугара, Македонаца, Русина и Срба. У тој причи о ћирилици Срби имају посебно место. И они су у оквиру православних народа ћирилско писмо као једино имали већ од краја 9. века па све до 1918. године, а, може се казати, и до после Другог светског рата тачно се знало да је ћирилица српско, а латиница хрватско писмо¹. Срби су хрватску латиницу почели чешће да користе тек са стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца споменуте 1918. године, откада свој језик почињу да називају српскохрватски и да улазе у заједничко изграђивање штокавског језичког стандарда вуковског типа с Хрватима и практично да примењују Бечки књижевни договор Вука Караџића и Ђуре Даничића с Хрватима из 1850. године у коме је остао безимени језик *једнога* народа. Срби су, тако, 1918. године напустили једночлани, национални назив свога језика и прихватили равноправну употребу хрватске латинице. Та истински равноправна, најчешће напоредна употреба српске ћирилице и хрватске латинице трајала је за време Краљевине Југославије од 1918. до избијања Другог светског рата.

У току целог Другог светског рата ћириличко писмо пратила је геноцидну судбину на подручју квислиншке НДХ. После тог рата, у комунистичкој па социјалистичкој Југославији ћирилица је била под непрекидним пристисцима различитих врста под формулама о лажној равноправности и у оквиру оригиналног изума о „богатству двоазбучја“. У хрватско-српским и бошњачко-српским сукобима, као и у шиптарско-српском сукобу на Косову и Метохији деведесетих година претходног века Срби су с великог дела подручја данашње Хрватске, БиХ и Косова и Метохије, уз војно и свако друго садејство тзв. међународне заједнице, доживели заједно са својим језиком и ћирилицом поновно спаљивање, погром и изгон.

У самој Србији, где је ћирилица била такође увелико потиснута у време бивших Југославија, мањи застој у њеном потискивању осетио се од 1990. до 2000. године, да би се после тога наставило убрзано потискивање ћирилице хрватском латиницом и из службене и из опште јавне употребе.

Данас је по свим истраживањима, али и по очигледном стању ћириличког писма у Србији потискивање српског писма у завршној фази. Истина, тешко је поверовати да ће српско писмо бити тако лако потпуно истиснуто у Србији, јер још има Срба који знају које је њихово писмо и зашто је важно да се оно чува. Неволја је само што се масовнији и снажнији отпори потискивању српског писма не налазе у власти, у националним институцијама и међу србистичарима, а добро је што тих отпора има у народу.

Све у свему, ипак, судбина српске ћирилице и у Србији је у великој неизвесности. Отпор потискивању ћирилице у народу могао би одлучујуће да утиче на (о)чување српске ћирилице, али ти отпори морају слабити ако тај народ буде дуже због непостојања предводника обезглављен, а обезглављеност у овом народу, нажалост, досад се пречесто дешавала. У тој обезглављености српског

---

¹ Године 1940, на пример, још се тачно знало које је писмо чије, и то потврђује, рецимо, и *Граматика српскохрватског језика за I разред средњих школа* (издање Кредитне и припомоћне задруге Професорског друштва, Београд, 1940) у којој се на 10. страни наводи: „А пишу ли сви Југословени само ћирилицом? Пишу ли њоме и наша браћа Хрвати и Словенци? – Не, они пишу друкчијим писмом – л а т и н и ц о м.“

Као што видите, ми Југословени имамо два писма: ми Срби служимо се старим словенским писмом, ћ и р и л и ц о м, која је састављена по смрти св. браће Ћирила и Методија, а преуредио је за наш језик Вук Караџић; међутим, браћа Хрвати и Словенци примили су латинско писмо, л а т и н и ц у, коју је преуредио Вуков савременик Људевит Гај.“

народа српски језички стручњаци ваљало би да су на висини свог задатка. Њихов је задатак и важна улога и обавеза да испуне дуг према српској ћирилици. Нажалост, нема превише сигурности да ће српски језичари тај дуг према ћирилици и српском народу одужити, али је природно надати се да хоће.

Наравно, највећи отпор „умишљених правомислилаца и правоверника“ биће упућен свакој помисли на постојање завере против ћирилице. Али, ако некоме није очигледна завера против ћирилице, свакоме је очигледна непрекидна мржња према њој. А нека размисле има ли завере без мржње. Мржња, пак, последица је узрока о којима се може дуго разговарати.

Да видимо у чему је споменути дуг језичара према српској ћирилици и како су га досад испуњавали.

Српски језички стручњаци треба да се одлуче хоће ли дати практичан, научно-стручан допринос (о)чувању српског писма, или ће у својим тумачењима наставити да се баве сербокроатистиком, а не србистиком и да, на тај начин, буду они који ће се сврстати на страну оних који ће допринети коначном истискивању ћирилице у српском језику на рачун хрватске (гајевске) латинице.

Реч је, наравно, пре свега о стручњацима који ће бити укључени у припрему новог правописа српског језика. Јер, разуме се, питање писма обрађује пре свега правопис, јер да би се „правописало“, треба да се одреди писмо на коме ће се у једном језику писати. Хрвати су то питање на најбржи и најједноставнији начин разрешили тако што су одмах по коначном преименовању свог језика деведесетих година у свом правопису записали да се у хрватском језику користи латиничко писмо. Срби се јесу упутили називу свог језика, али се нису сви вратили свом писму, него су задржали хрватско писмо уз све чешће и све брже свођење на хрватско латиничко једноазбучје.

Одбор за стандардизацију српског језика с разлогом је пре две-три године најавио израду новог правописа српског језика, односно извесну дораду препорученог за употребу *Правописа српског језика* из 1993. године. У том новом правопису биће нужно регулисати стручно питање писма у складу с новим положајем српског језика и писма после језичке деобе. После уставног (кад већ није то учињено пре тога, што би било боље и логичније) и законског решења веома је важно и правописно решити питање српског писма из више разлога.

Садашњи *Правопис српског језика* (1993) (из)рађен је тако да су у њему била остављена отворена врата за евентуално заједничко сачињавање новог правописа с Хрватима и Муслиманима (касније Бошњацима). Како су та врата остала у потпуности затворена и од Хрвата и од Бошњака а како нема никаквих наговештаја да би могла бити поново отворена, одлагање усклађивања правописне норме српском би језику могло доносити само штете. Јер, у том новом српском правопису понешто се мора променити, понешто ваља усагласити с новим језичким појавама и правописном праксом и с правописном традицијом, понешто је нужно дорадити, а понешто се мора у потпуности преиначити.

О каквом је преиначењу реч?

Реч је понајпре о писму српског језика ћирилици, која после прихватљивог уставног одређења није пропраћена стручним па ни одговарајућим правописним одредбама. А није то учињено због споменутог остављања „отворених врата“ за „другу“ и „трећу“ страну. Сада нема више ниједног разлога да се избегне и стручно усаглашавање и правописне одредбе с уставном одредбом о службеном језику и писму у Србији. И треба очекивати да ће допринос Одбора за стандардизацију у томе бити неизбежан. Без уважавања чињенице да су у међународној класификацији под ознаком ИСО/ФДИС 12190 регистровани засебно српски језик са (српском) ћирилицом и хрватски језик с (хрватском) латиницом наш правопис и наша струка не би могли да у очувању српског језика и писма одиграју очекивану нужну улогу. Наша струка и наука могу да објашњавају зашто српски језик и хрватски језик потичу из једног стандардног вуковског штокавског (у суштини српског) језичког лика, али не могу научно објаснити никоме зашто бисмо морали да и после већ неизбежне „језичке сукцесије“ и даље преузимамо (позајмљујемо) хрватску латиницу као алтернативно писмо које у нашим наметнутим условима по природи ствари у складу с општим законом о језичкој економичности мора у будућности истиснути српску ћирилицу.

Кад је реч о српском писму, треба рећи да су аутори Матициног школског издања *Правописа српског језика* записали: „Ћирилица је прво и основно српско писмо“², али су задржали одредницу из *Правописа* (1993) нагласивши: „Новији културноисторијски развој и савремене потребе културе и науке учинили су да се и латиница може сматрати стандардним писмом српског језика.“³ Потом су у посвојењу хрватске латинице отишли цео корак напред и тако искорачили из *Правописа* (1993). Док је у ранијем издању споменутог правописа испод илустрације (стр. 20) која приказује настанак српске ћирилице писало: „*Постанак нашег писма*“ а испод ћириличке и латиничке азбуке стајало „*Српскохрватске азбуке*“, дотле у школском издању *Правописа* (2001) испод словних састава српске ћирилице и хрватске латинице исписано је: „Српске азбуке“ (13. страна).

На сличан начин (ни)је решио питање писма српског језика и др Милорад Дешић у свом *Правопису српског језика* – приручнику за школе. Тамо пише: „У српском језику у употреби су два писма: *ћирилица* и *латиница*. Сваки образовани човек требало би да добро познаје оба алфабета, с тим да *ћирилицу* узима за основно српско писмо.“⁴ Дешић не каже за латиницу да је српско писмо, а разликује

² (При(ре)ђивачи) Мато Пижурица и Јован Јерковић, *Правопис српског језика*, Завод за уџбенике и наставна средства Београд и Матица српска Нови Сад 2001, страна 9.

³ Исто.

⁴ Др Милорад Дешић, *Правопис српског језика – приручник за школе*, „Нијанса“ – Земун и „Унирекс“ – Никшић, 1994, страна 9.

изразе „азбука“ за ћирилицу и „абечеда“ за латиницу и илуструје књигу српском ћирилицом и хрватском латиницом. Ни у другим правописима и стручној литератури није решено питање српског писма како би то било природно и основано.

Данашњи (нови) правопис српског језика питање писма треба да реши како се то питање решава у свим модерним језицима. Ми то питање не можемо да решимо друкчије од других народа, друкчије, на пример, и од Хрвата и Бошњака, тј. и ми се морамо (ваљда и можемо) поново укључити међу народе који у свом језику имају своје (једно) писмо, а свакоме је на вољу да у личној употреби зна и користи стотине других језика и писама.

Дакле, на првим страницама правописа не можемо избећи да, као и сви други, запишемо, рацимо, слично овоме:

„Писмо српскога језика јесте ћирилица која се у српском језику користи дуже од десет векова. Модеран ћирилички састав за српски језик сачинио је у првој половини 19. века Вук Стефановић Караџић и тај словни састав се, посебно по правилу један глас/функционална гласовна јединица – једно слово/знак, сврстава у најсавршеније азбуке на свету.

Ово је данашња стандардна српска ћирилица: А,а.....Ш,ш.“

У наставку се може укратко објаснити да су у историји српског језика краће време коришћена и друга писма. У 9. веку коју деценију Срби су користили старословенско писмо глагољицу. Тада су први пут, закратко, били „двоазбучни“ (глагољица и ћирилица). У другој половини двадесетог века, у време заједничког стандардног изграђивања тзв. српскохрватског/хрватскохрватског језика, у оквиру заједничке југословенске државе, под извесним политичким и идеолошким притисцима, у српски језик је почела да продире хрватска латиница (гајевица), тако да је у једном краћем периоду ћирилицу запретио нестанак из српског језика, тј. да се ново „двоазбучје“ (сада ћирилица и латиница) заврши у (хрватском) латиничком једноазбучју... итд. и т. сл.

Ако је у свему томе и могло и морало до сада бити извесних заблуда, њих више нема разлога да буде. Међу научницима и стручњацима поготово. У овом поодмаклом времену – у коме се догодило недопустиво и неразумно потискивање српског писма и у чему су до сада многи подбацили, и државни органи, и школство, и привредници, и интелектуалци, и научници, и националне институције, и појединци и цело Српство – нужно је свођење српског језика (који нам се вратио више својом него нашом заслугом) на изворно српско писмо српску ћирилицу кроз уобичајено понашање у свету у коме је опште правило: један језик – једно писмо, јер на два писма у свом језику нико у свету не пише, а нико никоме, наравно, не забрањује да познаје не само два него ни стотине писама. То је једини начин да (са)чувамо своје писмо. Свако друго понашање на досадашњи српски начин, нарочито после Другог светског рата, и настављање у истицању „богатства од двоазбучја“ и „равноправности писама“ једино у оквиру српског језика – само је скривени начин манипулације за изгон српске ћирилице.

Увођење из тзв. српскохрватског језика у српски језик хрватске латинице и њено квалификовање као „српског писма“ – најсигурнији је пут за потпуни изгон ћирилице из српског језика, као што се то догодило глагољци. Али, док је напуштање глагољце могло имати оправдања и користи, изгон ћирилице нанеће неизмерну штету и српском народу и његовом језику. А штета је већ и до сада нанета, ненадокнадива. Надајмо се да неће бити и коначна. Да би се она ублажила, неизбежно је да и језички стручњаци обаве свој део посла.

У супротном, поништење ћирилице као јединог писма српског језика и српског народа затреће „богатство двоазбучја“, јер ће српска ћирилица, уз алтернативно хрватско латиничко писмо с квалификативом „српско писмо“ бити затрпа због непостојања никакве могућности да се српска ћирилица очува уз хрватску „српску латиницу“. Данас је Србима уз своје једино писмо ћирилицу у свом језику двоазбучје садржано у ћирилицу која нестаје и хрватској латиници недовољно. Уз српску ћирилицу као једино писмо српског језика корисно је знати хрватску латиницу зато што Срби познавајући то писмо могу размети написано на хрватском и бошњачком језику, пошто је реч, у суштини, још у чистим варијантама српског језика. Али то за данашњег интелектуалца није довољно. Треба знати макар још општу латиницу која се унеколико разликује од хрватске националне латинице, али и грчки алфавет. Четвороазбучје је данас, дакле, онај минимум који је потребан писменом човеку. И то не четвороазбучје које би вукло на једноазбучје како се то догађа у нашем досадашњем двоазбучју (ћирилица и латиница).

На стручњацима је избор начина како ће ту (можда коначну?) улогу у вези са српским језиком и ћирилицом одиграти у ово критично време.

Треба се подсетити да је ћирилица српском народу више од десет векова светиња која се не сме ниподаштавати. Засад то често заборављају и власт, и националне институције, и многи појединци. Зато је српски писани језички простор „окупиран“ хрватском латиницом. Без враћања улоге јединог писма ћирилица се у српском језику не може очувати. Сасвим сигурно: није српском језику, једином на свету, неопходно алтернативно писмо. А преплављеност српског писаног језичког подручја хрватском латиницом не може нас одвести у Европу и свет. То ће нас, у ствари, отуда искључи(ва)ти. Још се ниједан народ није укључио међу напредне народе тако што би заборављао на своје вредности. Без својих вредности не можемо разумети и усвојити ни туђе. Безимен и безвредан не треба никоме.

Српска струка и језичка наука морају у овоме да предњаче да се не би догодило оно што предвиђају здраворазумски животни логичари⁵.

⁵ Једном приликом у расправи о нестанку ћирилице гдин Владимир Цвијин Спремо рекао је:

„Ђути држава.

Ђуте највише културне и просветне институције овог народа.

Ђуге истакнути појединци.

Ђуги струка.

Ђугање је опште.

Гробно.

Ако споменути глуви, неми и слепи за ћирилицу – не прочују, не прогледају и не проговоре – одмах, ћирилица ће, неосетно и тихо, ишчезнути до 2010. године.

Невидљиви пожар пламти око нас.

Ћирилица нестаје у огњу – и ми с њом“ (Видети: Владимир Цвијин Спремо, „Спасимо ћирилицу – спасимо себе“, *Хришћанска мисао*, број 1-4/2002, стр. 42.